

**Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashning
muhim ahamiyati**

M.Axtamova –

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistrant

***Annotatsiya.** Maqolada Respublikamizdagi tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashning bank faoliyatidagi o'rni va ahamiyati bayon etilgan. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda moliyaviy risklarni boshqarish muhim yo'llaridan biri ekanligi ta'kidlangan. Tijorat banklarining passivlari aktivlari bilan bevosita bog'liqligi haqida fikr yuritilib, mavzu bo'yicha xulosalar shakllantirilgan.*

***Tayanch so'zlar:** bank aktiv va passivlari, kredit risklari, likvidlilik risklari, operatsion risk, moliyaviy operatsiyalar, moliyaviy xavfsizlik.*

***Аннотация.** В статье описаны роль и значение обеспечения финансовой устойчивости коммерческих банков нашей Республики в банковской деятельности. Было отмечено, что управление финансовыми рисками является одним из важных способов обеспечения финансовой устойчивости коммерческих банков. Обсуждена прямая связь между пассивами коммерческих банков и их активами и сделаны выводы по данной теме.*

***Ключевые слова:** банковские активы и пассивы, кредитные риски, риски ликвидности, операционный риск, финансовые операции, финансовая безопасность.*

***Abstract.** The role and importance of ensuring the financial stability of commercial banks in our Republic in the banking activity is described in the article. It was noted that financial risk management is one of the important ways to ensure the financial stability of commercial banks. The direct relationship between the liabilities of commercial banks and their assets was discussed and conclusions were formed on the topic.*

Key words: *bank assets and liabilities, credit risks, liquidity risks, operational risk, financial operations, financial security.*

So‘nggi yillarda respublika iqtisodiyotida davlatning roli va ishtirokini qisqartirish, iqtisodiyot tarmoqlarini boshqarishga bozor prinsiplari va mexanizmlarini keng joriy qilish, shuningdek aholi farovonligi va turmush darajasini oshirish bo‘yicha aniq maqsadga yo‘naltirilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi. Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirishga yo‘naltirilgan makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o‘sish sur‘atlarini saqlab qolish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish bo‘yicha institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqei yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag‘batlantirish, hududlar, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib holda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiy ettirish, investitsiyaviy muhitni yaxshilash orqali mamlakatimiz iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga xorijiy sarmoyalarni faol jalb etish kabilar mamlakatimiz iqtisodiyotini yana rivojlantiradi.

Moliyaviy barqarorlik – bu moliyaviy tizimning, ya‘ni moliya muassasalari, bozorlar va bozor infratuzilmalarining ehtimoliy shoklar va nomutanosibliklarga bardosh bera olishi, shu bilan birga moliyaviy vositachilik funksiyalarini bajara olmaslik ehtimolini pasaytirish qobiliyatidir. Moliyaviy barqarorlik maqsadi alohida moliya muassasasi emas, balki butun moliya tizimi barqarorligini ta‘minlashdan iborat. Moliyaviy barqarorlik iqtisodiyotning barqaror rivojlanish asosi hisoblanadi.

Moliyaviy tizim, qachonki banklar, boshqa kredit tashkilotlari va moliya bozorlari uy xo‘jaliklari va tadbirkorlik sub‘ektlariga bir maromda ishlayotgan tizimning keskin sustlashishiga yo‘l qo‘ymasa, iqtisodiyotdagi ishtiroki va uning o‘sishi uchun zarur moliyaviy investitsiyalar taqdim eta olsagina barqaror hisoblanadi. Aks holda nobarqaror tizimda iqtisodiy shoklar real iqtisodiyotga

noxush ta'sir ko'rsatishi, kreditlashni izdan chiqarishi va kutilganidan ziyod xatarga olib kelishi, bandlikning qisqarishi va iqtisodiy faollikni susaytirishi mumkin.

Moliyaviy nobarqarorlik sharoitida moliya tizimi iqtisodiyot uchun zarur moliyaviy xizmatlarni taqdim eta olmaydi. Masalan, yirik moliya tashkilotidagi qiyinchiliklar moliyaviy nobarqarorlikni yuzaga keltirishi mumkin. Bundan tashqari, bitta muassasadagi muammolar banklararo operatsiyalar tufayli tizimning bir-biriga o'zaro qattiq bog'langan boshqa tashkilotlariga ham tarqalishi mumkin. Muassasalarning umumiy faoliyati butun moliya tizimi uchun xavfni, ya'ni tizimli xavfni yuzaga keltirishi, ishonchli bo'lib tuyulgan alohida tashkilotni ham moliyaviy nobarqarorlikka olib kelishi mumkin.

Moliyaviy barqarorlik va uni tahlil qilish markaziy banklar hamda moliya tizimini tartibga soluvchi organlarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bank sektori O'zbekiston moliya tizimining eng muhim bo'g'ini bo'lganligi sababli, uning barqarorligini ta'minlash O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining asosiy vazifalari sirasiga kiradi. Markaziy bank bank tizimidagi o'zgarishlarni kuzatib boradi va baholaydi, shuningdek, tizimli xavflar to'planishini kamaytirish va bank tizimining barqarorligini ta'minlash choralarini ko'rib boradi. Markaziy bank yiliga ikki marta Moliyaviy barqarorlik sharhini chop etadi, unda bank tizimining barqarorligi, makromoliyaviy zaiflik va xatarlar tahlil qilinadi va baholanadi. Ushbu sharhni chop etishdan ko'zlagan asosiy maqsad – jamoatchilik xabardorligini hamda bu sohada Markaziy bankning shaffofligi va hisobdorligini oshirishdan iborat.

Mamlakatimizda iqtisodiy rivojlanishning hozirgi sharoitida tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'llari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu tufayli tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun bir nechta usullar mavjud:

– to'lovlar va qabul qilishlar uchun xavfsiz tizimlar: banklar xavfsizlik sohasiga katta e'tibor qaratishlari kerak. Ularning IT tizimlari moliyaviy

operatsiyalarni himoya qilish va to'lovlar bo'yicha ma'lumotlarni himoya qilish uchun yuqori darajada xavfsizlikni ta'minlashi kerak;

– moliyaviy nazorat va hisob-kitobning chuqur o'rganilishi: banklar moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun qo'llanma va protseduralarni o'zgartirishlari, nazorat tizimlarini kuchaytirishlari, moliyaviy hisob-kitobning chuqur o'rganilishini ta'minlashlari kerak;

– moliyaviy risklarni boshqarish: banklar moliyaviy risklarni identifikatsiya qilish, baholash va boshqarish uchun tizimli usullarni amalga oshirishlari kerak. Bu, kredit risklari, likvidlik risklari, operatsion risklari va boshqa turdagi risklarni boshqarishni o'z ichiga oladi;

– moliyaviy ta'lim va rivojlanish: Banklar xodimlariga moliyaviy barqarorlik sohasida ta'lim va rivojlanish kurslari tashkil etish orqali ularni yangi moliyaviy xususiyatlar va xavfsizlik masalalarida malakasini oshirishlari kerak.

Moliyaviy risklarni boshqarish, banklar va boshqa moliyaviy tashkilotlar uchun kritik muammolardan biridir. Moliyaviy risk, moliyaviy operatsiyalarda, investitsiyalarda yoki boshqa moliyaviy faoliyat sohaslarida yuzaga keladigan xavf va zarar ehtimoli hisoblanadi.

Moliyaviy risklarni boshqarishning bir qancha asosiy usullari mavjud:

1. Riskni baholash: Moliyaviy risklarni aniqlash va baholash, moliyaviy tashkilotning faoliyatining muhim qismlaridan biridir. Bu, kredit risklari, likvidlik risklari, operatsion risklar, bozor risklari va boshqa turdagi risklarni aniqlash va baholashni o'z ichiga oladi.

2. Riskni boshqarish strategiyalari: Moliyaviy tashkilotlar riskni boshqarish strategiyalarini rivojlantirishi kerak. Bu strategiyalar moliyaviy risklarni minimal darajada o'lchash, qabul qilish yoki unga tushuntirish orqali boshqarishni o'z ichiga oladi.

3. Xavfsizlik sohasiga e'tibor berish: Moliyaviy tashkilotlar xavfsizlik sohasiga katta e'tibor qaratishlari kerak. Bu, moliyaviy ma'lumotlarni himoya qilish, xavfsizlik standartlarini amalga oshirish, xavfsizlik tekshiruvlarini o'tkazish va hujjatlarni himoya qilishni o'z ichiga oladi.

4. Hisob-kitob va nazorat tizimlarini kuchaytirish: Moliyaviy tashkilotlar moliyaviy hisob-kitob va nazorat tizimlarini kuchaytirish orqali risklarni boshqarishadi. Bu tizimlar moliyaviy operatsiyalarni nazorat qilish, moliyaviy ma'lumotlarni to'g'ri saqlash va moliyaviy risklarni boshqarishda yordam beradi.

5. Xodimlarni ta'lim va rivojlanishga bag'ishlash: Moliyaviy tashkilotlar xodimlariga moliyaviy risklarni tushunish, aniqlash va boshqarishda yordam berish uchun ta'lim va rivojlanish imkoniyatlarini taqdim etishi kerak.

Moliyaviy risklarni boshqarishda bu usullar muhimdir, chunki bu tashkilotlar uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Rivojlanayotgan mamlakatlar bank amaliyotida ham tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlash sohasida banklardagi risk-menejment tizimini rivojlantirish, banklarning kapitallashish darajasini oshirish va likvidliligini ta'minlash, tijorat banklari va aktivlarining rentabellik darajalarini oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Tijorat banklari foizli daromadlarining umumiy hajmida kreditlardan olingan foizli daromadlar salmog'ining yuqori va barqaror bo'lishi ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, Xalqari tiklanish va taraqqiyot banki ekspertlari tomonidan taklif etilgan sof foizli spread koeffitsiyentini me'yoriy darajasini ta'minlash respublikamiz banklarining kreditlardan olingan foizli daromadlarining barqarorligini baholashda foydalanish, fikrimizcha, muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. ¹

Demak, xulosa qiladigan bo'lsak, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda banklar o'z tuzilmalarini va protseduralarini yangilashlari kerak. Bu, moliyaviy operatsiyalarni to'g'ri bajarish, xavfsizlikni ta'minlash va moliyaviy risklarni boshqarishda yordam beradi. Bu yo'llar banklarga moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda yordam berishi mumkin.

---

¹ Togayev S.S. Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash bo'yicha xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati. // Iqtisodiyot va ta'lim / 2022-yil 1-son.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60- son Farmoni, 2022-yil 28-yanvar // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 10.02.2023-y., 06/23/21/0085-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqtisodiy rivojlanish sohasida davlat siyosatini amalga oshirish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF–60- son Farmoni, 2019-yil 10-yanvar //Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 11.01.2019-y., 06/19/5621/2460-son; 27.03.2020-y., 06/20/5975/0377-son; 28.09.2020-y., 06/20/6075/1330-son.
3. J.Y.Isakov. Bank risklari. – T: IQTISOD-MOLIYA, 2019.
4. Omonov A., Qoraliyev T. Pul va banklar. – T: IQTISOD-MOLIYA, 2019.
5. Togayev S.S. Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta’minlash bo‘yicha xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati. // Iqtisodiyot va ta’lim / 2022-yil 1-son.
6. www.cbu.uz (O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy veb-sayti)
7. www.lex.uz (O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi)
8. www.stat.uz (O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy veb-sayti)